

מעבר לוודאי ולאולי | שלום רוזנברג

16 ביולי

פורסם ע"י מערכת 'שבת'

בעוד הראי"ה קוק הדגיש את הוודאות שהאמונה מעניקה, ר' נחמן נלחם נגד הספק. האם יש דרך לחבר ביניהם?

בסיפור הט"ו במחרוזת הסיפורים הפנטסטיים שלו, מספר רבה בר בר חנה (רבב"ח) שמדריכו המסתורי הציע לו לראות "היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי", כלומר להגיע לאופק שבו הארץ והרקיע "מתנשקים". רבב"ח מגיע לאופק, ורואה לפניו מחזה מופלא, מעין גלגל ענק ובו חלונות רבים. בינתיים הגיע זמן תפילה. רבב"ח מניח את תרמילו באחד החלונות. עם גמר תפילתו חוזר הוא לקחת אותו, אך הוא נעלם. "איכא גנבי הקא?", גם כאן יש גנבים, משתומם רבב"ח. מדריכו פותר את תמיהתו: הגעת לאופק וזהו גלגל הרקיע המסתובב. המתן עד למחר ותמצא את מבוקשך. וכך היה. כשהגלגל סיים את סיבובו היומי, מצא רבב"ח את תרמילו בחלון שבו הניח אותו.

בין הפרט והכלליות

על פי פירושו של הראי"ה קוק מתארת אגדה זו את המתח שבין שמים לארץ, בין אידיאלים שונים שנאבקו זה בזה במשך הדורות. מצד אחד הליברליזם הרואה את מוקד התרבות במימוש העצמי האינדיבידואלי – הארץ. ומצד שני – האידיאל הרואה בכלל, בציבור, בעם, במשהו שמעבר לעצמי האגואיסטי, את המטרה החייבת להדריך את האדם בחייו. שתי השקפות אלו, הרחוקות זו מזו כשמים וארץ, נאבקו אחת בשנייה. מצד אחד, הרעיון הלאומי והרעיון הסוציאלי הדריכו את בני האדם בפעולות למען תיקון חברתי ופוליטי ברוב המאה העשרים. לעומתם, האינדיבידואליזם ו"הפרטת" החזונות הגיעו לשיאם ב"פוסט-מודרניזם" שבדורנו. הראשונים דיברו על אידיאלים שמיימיים, האחרונים על אגואיזם ארצי שהפך קדוש.

לפנינו, אם כן, מטוטלת תרבותית וקיומית, שבעבר כבר עשתה כמה מחזורים בין שמים וארץ. על פי רוב, המטוטלת נעה בעקבות הסתאבותן של העמדות האידיאליות שהפכו לטרגדיות נוראות: האינדיבידואליזם גרם למשברים כלכליים איומים ולאנרכיה בלתי מרוסנת. ובצד השני: האידיאל הלאומי הביא לפשיזם, והחברתי – לקומוניזם, מפלצות המאה העשרים.

רבב"ח מנסה במסעו להגיע לאופק, למקום שבו האידיאלים מתאחדים. כיום המטרות מכחישות זו את זו, אך האופק שישלים ביניהן עתיד להופיע. מסעו של רבב"ח מלמדנו שהסינתזה מתחילה באזרח הקטן, באדם הבודד. תרמילו שלכאורה נגנב יחזור אליו עם סיבוב הגלגל. על פי הראי"ה קוק מבוטאת כאן הקביעה שנכון, ה"שמים", הפעילות למען הכלל, "גונבת" לכאורה את התרמיל האישי, את המימוש העצמי של היחיד. אך "תרמיל" זה ישוב בעתיד.

מלחמת הוודאי בספק

במאתיים השנים האחרונות באו לידי ביטוי שתי עמדות בהגות היהודית הדתית. האחת מהן היא עמדתו של הראי"ה קוק, שמדגיש את הוודאות שהאמונה מעניקה לנו (אורות הקודש ח"ב, עמ' תקצא ואילך). כדברי הפיוט של הימים הנוראים "וכל מאמינים": הקב"ה "הקגוי בקא-הקה אָשָׁר אָ-הָקָה... ודאי שמו". הוא הוודאות שממנה נולדת האמונה, שוודאי מקבלת את מימיה מאחד מנהרות גן-עדן. נהר זה מוביל אותנו ליובל אחר ("אובל" = יובל, דניאל ח, ב): "בְּאַרְבָּע בְּחֻזֵן וְאַנִּי הָיִיתִי עַל אוֹבַל אוֹלִי". מופיע כאן "דגלו" של הספק: "אולי". והספקות הרבים והקשים מקבלים שם כולם את תיקונם.

ה"אולי" מעביר אותנו לעמדה השנייה, עמדתו של הלוחם הגדול נגד הספק: רבי נחמן מברסלב. אחד הסיפורים הקלאסיים של רבי נחמן נקרא "בן המלך ובן השפחה". לפנינו תיאור האדם המתייסר בספקות, הקרוע במתח שבין שני התיאורים של מהותו, בין האמונה הדתית האומרת שהוא בן מלך, בנו של הקב"ה, לבין הטוענים שלית דין ולית דיין והוא בן שפחה. כשעוד היו תינוקות שני הילדים התערבבו, ואין שום אפשרות אובייקטיבית להכריע. הפילוסופיה והמדע האובייקטיביים חייבים לשתוק ולהימנע מלתת תשובה חד-משמעית. בן המלך משוכנע בזהותו האמיתית. הוא מאמין בעצמו, אך הוא צריך להוכיח זאת אל מול מציאות הטוענת שהוא בן שפחה. וכיצד? סיפור זה מתאר נכונה את מצבו הקיומי של האדם.

לפעמים תרגיש את עצמך בלילה, מוקף על ידי שדים. השדים האמיתיים – לימד אותנו ר' נחמן – הם הספקות. אבל בלילה אומרים "אמת ואמונה", כדברי הכתוב: "ואמונתך בלילות". אם תרצה תתגבר על השדים. אם תרצה תאמין. אתה יכול לראות את הנס, לזכות להתגלות, למשש את ההשגחה, להרגיש את קרבת א-לוהים, אך בסופו של דבר, הכול יהיה תלוי בהכרעתך הסופית. רק אם תרצה, תאמין. האמונה

היא הוודאות הסובייקטיבית במצב של אי-ודאות אובייקטיבית.

לשמור על האמונה

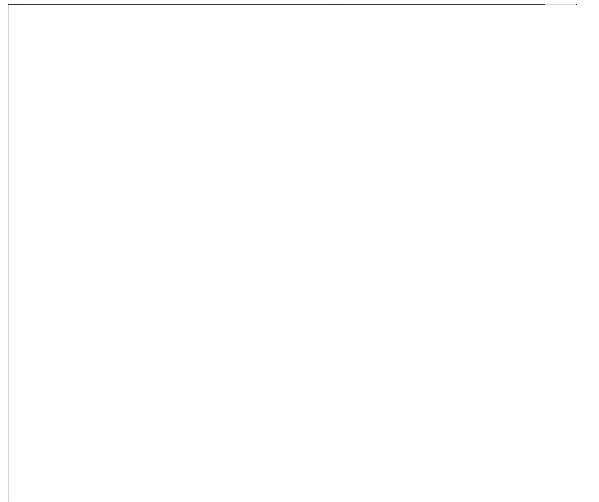
אכן, כפי שכותב ר' נחמן אנו נמצאים במצב של סובייקטיביות מוחלטת. כך קוראים אנו אצל תלמידו ר' נתן בהסברו לסיפור (ליקוטי הלכות, אורח חיים, ברכת השחר ג' עמ' 211): "שכל אלו החילופים והבלבולים נמשכין מבחינת היכלי התמורות... כמו עכשיו בדור הזה, שנתקיים 'ותשלך אמת ארצה' והאמת נעדרת ונעשה עדרים עדרים של אמת עד שקשה מאד להבחין בין האמת והשקר, כי אם כל חד כפום מה דמשער בלביה יכול להבחין מעט האמת לאמתו אם ירצה לבלי להטעות את עצמו ולהסתכל על האמת באמת...".

אכן אין אפשרות לצאת מהמאסר הסובייקטיבי, "כי אי אפשר לברר ולהוכיח האמת על ידי ראיות בשום אופן, כי הכל יכולין לסתור מחמת נצחון". "ניצחון" הוא האפשרות של השכל שלך להעמיד תמיד תיאוריה אלטרנטיבית שכולה שקר. ניתן תמיד לספר "כנגד זה מעשיות של שקר והוכחות של שקר לסתור ולהעלים האמת ח"ו". אכן "כנגד כל מעשה שמספרין מצדיקים יש כנגדו מעשה מרשעים שמספרין מהם גם כן כן... עיקר ההבחנה הוא בלב לכל חד כפום מה דמשער בלביה".

אולי המשימה הגדולה ביותר היא לנסות ולחבר את שתי הגישות: שמים וארץ, ובו בזמן לשמור על האמונה מעבר לספק.

פורסם במוסף 'שבת' (<https://musaf-shabbat.com>) מקור ראשון, כ' תמוז תשע"ז

מודעות פרסומת

פורסם ב-16 ביולי 2017, ב-גיליון פנחס תשע"ז - 1040, מילה לסיום / שלום רוזנברג. סמן בסימניה את קישור ישיר. 2 תגובות.

○ השארת תגובה